

H. Millas'ın 'Azınlıkça' (Gümölcine) ve 'Agos' (İstanbul) için ALGI(LAMAK) yazısıdır.

15 Ocak 2012

Geçmişimiz ve Farklı Yorumlar

Geçen Eylül, Ekim ve Aralık ayında Osmanlı İmparatorluğunun tartışıldığı üç konferansa katıldım; ilki Türkiye'de, ikincisi Selanik'te üçüncüsü Amsterdam'da. Üçüncüsü ulus-devletlerinin okullarında milli geçmişle ilişkili sayılan imparatorluğun nasıl ele alındığı konusundaydı; yani Osmanlının yanı sıra başka imparatorluklar da inceleniyordu. Her konferans ilginçti ama üçü bir arada düşünölünce konu daha başka bir anlam ediniyor.

Türkiye'deki konferans benim anlayışıma göre siyasi güncele fazla endeksliydi. Konusu Osmanlı geçmişin olumlu bir yanıydı: bir arada yaşama temel ilgi alanıydı. Konuya böyle bakınca benim aklıma "ecdadımız" güzellemeleleri geliyor. Konuşmaların bazıları siyah/beyaz bir geçmişin beyaz kısmının vurgulanması biçimindeydi, yani son aylarda Türkiye'de çok seslendirilen bir görüş. Bazı konuşmalar aksine dengeliydi. Benim konum genel olarak milli tarihlerin - ve Osmanlı tarihinin de - nasıl hoşça giden mitoslara dönüştürüldükleriydi.

Selanik'teki konferans Osmanlı geçmişi ve Balkanlardaki milliyetçilikler konusundaydı. Çok uluslu, çok dilli ve çok dinli bir devletten milli devletlere nasıl geçildiği örnekleriyle anlatıldı. Yetmiş aşkın konuşmacının tümünü dinlemek olanaksızdı çünkü paralel paneller vardı. (Davetli konuşmacılar listesinde hemen hepsi Türkiye üniversitelerinde ders veren 14 Türkün adı vardı; ama katılanlar daha azdı.) Dinlediklerimden edindiğim izlenim, İmparatorluk/milliyetçilik bağlamındaki sunuşların imparatorluktan milli devlete geçiş sürecinin çok yanlı olduğunu

yeterince sergileyebildikleri idi. Gündeme gelen konular çok çeşitliydi: örneğin ekonomi, Rusya ve Balkanlar, ulusal kimlikler, Balkan Savaşları, Yunan ve başka milletlerin milli hareketleri, çağdaşlaşma çabaları, dini çatışmalar, bütün bunlarla ilgili mitoslar, milli edebiyat, milli müzik, milliyetçilik ve kadın, Slav dünyası.

Bu kongredeki “Osmanlı” Muhteşem Yüzyıl dizisinin “ihtişamından” iraktı. İki nedenden: en başta, bilimsel yaklaşımlar romantik milli söylemden oldukça mesafeli kaldığından; ve ayrıca, konuya el atanların bu geçmişle – Osmanlı geçmişle – bir aidiyet içinde olmadıklarından. Doğal olarak böyle bir ortamda “ecdadımız” söylemi komik kaçacaktı. Sonunda Osmanlı geçmişin çizilen tablosunda ak ile kara arasındaki bütün gri tonları bulmak olanaklıydı.

Bana en ilginç gelen sunuşlardan biri Romanyalı Damian Panaitescu’nundu: 1700-1830 yıllarında Osmanlı’ya vergi olarak her yıl tonlarca gümüşün Eflak’tan İstanbul’a gönderildiğini sayılarla anlattı. Yani “bir arada” yaşamının öteki taraftan manzarası da böyle farklı olabiliyormuş. Benin sunuşum, 19’uncu yüzyıldaki Osmanlıcılıktan son yıllarda Türkiye’de konuşulan Yeni Osmanlıcılığa nasıl varıldığı konusundaydı. Bu bağlamda 1930’larda resmen dışlanan Osmanlı geçmişe son yıllarda nasıl sahip çıkıldığını, okul kitaplarındaki anlatımın son yetmiş yıl içinde bu konuda nasıl tam bir dönüş yaptığını ve A. Davutoğlu’nun Statejik Derinlik kitabındaki vizyonunu anlattım.

Amsterdam’daki toplantı ise oldukça farklıydı. Amaç geçmişin sergilenmesi değildi, geçmişin nasıl algılandığı konusundaydı. Araştırılan, bir imparatorluk geçmişi olan ulus-devletlerindeki tarih yorumları ve bununla ilgili eğitimdi. İspanya, Portekiz, İngiltere, Fransa, Rusya, Türkiye, vb. gibi ülkelerde “bu imparatorluk geçmişi bugün nasıl anlatılıyor” sorusu araştırılıyordu.

Bu soru çok önemli, çünkü ulusların, devletlerin ve insanların ilişkileri tarihten etkilenerek oluşmaz, tarihin yorumundan etkilenerek oluşur. İnsanlar olanlardan değil olanların algılama biçiminden etkilenir. Bir de anılarından etkilenir, doğru, ancak anı ve hatıra dediklerimiz genellikle yaşadıklarımız değildir, bize anlatılanlardır. Biz tarihimizdeki zaferleri ve yenilgileri, başarıları ve yıkımları, dostları ve düşmanları hep hatırlarız ve hiç unutmayız. Ama bunları aslında “hatırlamayız”, hatırladıklarımız okuduklarımız, duyduğumuz, okullarda öğrendiklerimizdir. Ve tabii her ulus-devlette bu anlatılanlar bambaşka olabiliyor. Bir Romanyalı ile bir Türk’ün Osmanlı Tarihini farklı algılaması bu yüzdendir.

Yani belli bir milli kimliğin oluşturulduğu ve yerleştirildiği zamanımızın ulus-devletlerindeki eğitimin ne yaptığı ve ne yapmaya çalıştığı anlaşılmalıdır, ne tarih anlaşılabilir, ne bütünüyle

farklı yorumların nedeni, ne de halklar arasında var olan güvensizlik ve husumet. Bir proje kapsamında yürütülen bu son toplantıyı bu yüzden çok yararlı buldum. Geçmişle ilgili bilgi kuşkusuz yararlıdır, ama bu söz konusu mekanizmaları anlamak toplumsal barışı ve anlayışı sağlaması açısından çok daha yararlıdır.

Ayrıntılara girmeden kısaca şunları ekleyerek bu “farklı tarih yorumları” konusuna son vereyim. Toplantıya katılanlar söz birliği etmişçesine benzer şeyler söylediler. Geçmişlerinde bir imparatorluk mirası bulunan bütün ulus-devletlerinde durum aşağı yukarı aynıdır: Tarihlerini milli kimlik taşıyan kimseleri tatmin edecek biçimde anlatmakta ve okullarda öyle öğretmektedirler. Gerekliğinde hoş olmayan, günümüzde ayıp sayılan, gurur incitici olaylar ya hiç anlatılmamakta ya da “ütülenerek” (yani çarpıtılarak) anlatılmakta. Başarılar vurgulanmakta ve aşırılığa kaçarak anlatılmakta, başarısızlıklar “unutulmaktadır”.

Yani Osmanlı ve “övünç kaynağı ecdadımız” edebiyatı “bize” özgü bir durum değil. Bütün uluslar aşağı yukarı aynı şeyi yapıyor. Bu durumun genel olması teselli mi sayılmalı yoksa insanlık adına daha da karamsar bir tablo mu, bunu okuyucunun takdirine bırakıyorum. Umut verici olan, bu acayip ve oldukça da komik durumun artık, en azından akademisyenler arasında, görülüyor olmasıdır. Karşılaştırmalı çalışmalar bu alanda yol göstericidir. Bu işin tuhaflığını gören, eleştiren ve aşılmasını isteyenler “milli kimlikten yoksun kimseler midirler?” sorusu akla gelebilir. Bence değil. Böyle düşünen insanlar, kıvancı, yalana dayanan bir geçmişte aramak yerine, kendini anlamanın verdiği özgüvende arıyorlar. Zaten çok eskilerde başkalarının yaptıklarından ne utanıyorlar, ne de kendilerine pay çıkarmak istiyorlar. İstedikleri kendilerinin yetenekli, erdemli, yaratıcı ve haklı olmalarıdır.

*